

NOVICE

kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči.

Na svitlobo dane od krajske kmetijske družbe.

Odgovorni vrednik *Dr. Janez Bleiweis.*

Tečaj VIII.

V sredo 13. sušca (marca) 1850.

List 11.

Potreba novih srenjskih naprav.

Novíce so v poslednjim listu vošilo razodéle, de naj bi se na kakšno vižo daljnim prebivavcam pot do kantonskiga poglavarstva okrajšala.

Po mojih mislih se bo to nar gotovši s tem in takó zgodilo, kader bojo nove srenje ali soseske vstanovljene in če se jim bo marsikako opravilo samolastno izročilo, ktero so poprejšne kantonske gosposko opravljale.

Ministerstvo z napravo novih kantonskih poglavarstev gotovo ni hotlo kancelijskih opravil pomnožiti, in tudi ne ljudém novih težav nakladati; de se pa v začetku vender le nasprotno godí, je uzrok v tem, kér se je móгло novo zidanje politiskiga poslopja pri strehi začeti, ne pa pri gruntu (fundamentu), to je, pri srenji.

Podlaga svobodne vstave je svobodna srenja ali soseska; soseske bi bile tedej imele po novih določbah že poprej vpeljane biti, in njim bi imeli zadevajoči opravki odločeni biti; potlej bi ne bilo treba za vsako mervico se pri kantonskim poglavarstvu glasiti.

Kér tedej srenj po novih vstavnih postavah še ni bilo, so mógle nove kantonske poglavarstva od vsih bivših kantonskih in kresijskih kancelij njih poprejšne opravila prevzeti, in med temi je marsiktero, ktero gré bolj srenjam kakor politiskim vradstvam, in ktero — kakor terdno upamo — bo oblasti prihodnjih srenj izročeno. Med takimi opravili opomnimo zdej samo sledečih: „privoljenja za ženitve (Ehemeldzettel), privoljenja za muziko (Musiklizenzen), popotne pisma ali pôse. Po starih postavah, ko še svobodnih srenj ni bilo, se je mogel vsaki ženin pri svoji kantonski gospóski oglasiti in prositi za oglasivni list (Ehemeldzettel). Kantonska gosposka je bila po postavah zavezana, take liste vsakimu dati in zakona ne prepovedovati. S takim listam se je ženin z nevesto k fajmoštru podal, in fajmošter so ga le morebiti s spraševanjem en malo ustavljali, ako se jim je ta ženitev nesprotna zdela, na zadnje pa je vender le oklican in poročen bil. Na to vižo se je veliko takih ženitev storilo, ki so bile soseskam kot tern v peti, in prišlo je že takó dalje, de se je vsaki hlapec, ki se je služiti naveličal, na roko oženil. Ako mu je pa sčasama roka omagala, je soseski na ramo padel, ali je pa zavoljo pomanjkanja postal postopač, tudi rakovnač. Privoljenje za ženitev bi imele tedej prav za prav le soseske same dajati, zató, kér tudi le soseske same za svoje uboge morajo skerbeti in tiste živiti, kateri si sami ne morejo kruha služiti. Ko bojo tedaj vpeljane srenjske postave, in če se bojo soseskam dale pravice samosvojiga gospodárstva tudi v ti reči, bomo vidili, de zavoljo ženitve nobenimu ne bo več treba kantonskiga poglavarja nadležvati, in marsikaka daljna pot bo prišparana.

Privoljenja za muziko so tudi dajale kantske gosposke, in dohodki iz tega privoljenja so se ob létu na fare razpartili in v kase za uboge poslali. Tudi te privoljenja, če že morajo biti, bojo mende prihodnjič izročene srenjski županí, kateri — kakor beremo v písmu ministra notranjih oprav na deželne poglavarje — je izročena skerb za pokoj in red, za lepo zaderžanje v kerčmah, pri plesih i. t. d. Spoštena muzika se ne more nikakor braniti, zakaj muzika človeško serce razveseli in ga omečí, in pošteno veselje nikomur ne more prepovedano biti; de se pa hiša veselja tudi hiše revnih in žalostnih spomni, se spodobi in tedaj ni ravno napčno, de se za take veselíce kaj plača, kar pride potem v srenjsko denarnico za uboge. Pri svatovšinah (ofceti) bi pa gotovo srenjski denarnici več nêslo, če bi se za uboge pri svatih pobiralo, ki bi gotovo iz dobre volje več dali, kakor kerčmar (birt) da, ki z nejevoljo „muzik-licenc“ v kancelíi plača in se gerdo derží, kér misli, de je plačal kak davk. Pri takih priložnostih bi ljudje posebno radi za uboge kaj dali — saj je pri nas šega, de pobirajo pri svatovšinah za muzikante, za kuharco i. t. d. — zakaj bi pa tudi še za reveže ne pobirali?

Tretje opravilo, ktero bi se znalo srenjskimu predstojništvu izročiti, so popotni listi, zató kér one ljudi svoje srenje bolj poznajo, kakor vradniki, katerim so dostikrat clo neznani. Kupec in marsikteri drugi mora včasih na naglama se na pot podati po svojih opravilih, ali zaderžek mu je pred nogami, če mora daljno pót še le po pôs storiti. Te zamude pa ne bo, ako se srenjski županí to opravilo izročí. — Marsikaj bi se znalo sploh zopet pôse govoriti, pa moj namen ni sedaj tega pretresovati.

Če se tedaj take in enake opravila oblasti srenjskih županij izročé, bo marsiktera pót h kantonskim poglavarstvom prišparana. Zatorej, dragi prijatli! ne operajmo se upeljanju novih srenjskih naprav, in premislimo, de le na to vižo si bomo pridobili marsikako dobroto in de nam le po téh napravah ne bo za vsako reč treba hoditi h gospóski. Od perviga bo záres en malo težavno, ali pomislimo, de je vsaki začetik težak; lupina se mora poprej pregrizniti, ako hočemo do jedra priti in njegove sladkosti vživati. Več ko bojo srenje opravil na se vzele, manj bojo imele kancelije opraviti, in manj ko bojo imele kancelije opraviti, manj bo treba vradnikov, in menj ko bo vradnikov, menj bo deržavnih stroškov.

Naši ministri imajo zares zdaj težavne opravila, vse od konca do kraja na novo vpeljati, in pri tem vsim ljudem po volji storiti — to je skor nemogoče. Res je, de imajo tudi pomagavce, ali žali bog! veliko je takih, ki niso nikoli med ljudstvom živéli, torej tudi ne véjo, česar de ljudstvo potrebuje. Zató pa so tudi

želje vesolne, de naj bi se deželni zbori in državni zbor kmalo vkup zbrali, kakor nam je obljubljeno, in takó se bo marsikaj lepo poravnalo, kar nam zdaj še navskriž gré.

Ambrož.

Kaj je za kmetijstvo zdej nar bolj potreba?

Po nemškim dohtarja Hlubeka.

(Dalje.)

Drugič. Če se hočejo kmetije takó gospodariti, de se iz njih dostojni dobiček pridobi, mora imeti kmetovavec toliko premoženja v rokah, kolikor ga za obdelovanje svojih lastnih potrebuje. Če ni premoženja za obdelovanje, leži grunt mertev, ali se le slabo glešta.

Gotovo je, de je v Galicii, na Českim, Marskim, Šlezkim, na zgornjim Avstrijanskim, Štajarskim, Krajnskim, Koroškim in Terzaškim silno napčna razméra med vrednostjo gruntov in med obdelovavnim premoženjem (Betriebscapital), in de te dežele saj nar menj 200 milijonov goldinarjev za obdelovanje svojih zemljiš potrebujejo, de bi zamôgle živinorejo na takšno stopnjo povzdigniti, kakoršno dobro obdelovanje kmetijstev terja. Te dežele obsežejo skupej 16 milijonov oralov (johov) zemlje za njive; 6 milijonov oralov senožet, 7 milijonov oralov pašnikov, 15 milijonov oralov in pol gojzdov in 270,000 oralov vinogradov, in štejejo skorej 18 milijonov duš.

Ta potreba obdelovavniga premoženja je pa na Ogerskim, Erdeljskim in v deželah, ki se k Vojaški Granici štejejo, še večí, ker je v téh deželah še silno veliko zemlje, ki kot gôla pušoba leží. Rodovitna zemlja téh dežel obstoji iz več ko 17 milijonov oralov njiv, iz več ko 4 milij. in pol oralov senožet, iz blizo 4 milij. in pol oralov pašnikov, iz blizo 18 milij. oralov gojzdov, in več kot 1 milij. oralov vinogradov; število prebivavcov se pa zna zdej na 14 milij. duš šteti.

Če primerimo velikost zemlje in število prebivavcov téh poslednjič imenovanih deželá z unimi, ki smo jih poprej imenovali, se vidi iz te primere, de imajo une dežele (Ogerska i. t. d.) pri enaki velikosti rodovitne zemlje 4 milijone menj prebivavcov.

Če se tedej hoče kmetijstvo v Ogerskih i. t. d. deželah saj na tisto stopnjo povzdigniti, kakor je v zgoraj imenovanih deželah, se mora za pomnoženje ljudi ali za naselištva (Colonisation) na Ogerskim i. t. d. skrbeti.

Se je pa za pomnoženje delavnih ljudi skrbelo, se mora tudi za premoženje skrbeti, de zamorejo kmetovavci kaj denarja v roke vzeti, ki ga za obdelovanje kmetij potrebujejo.

Mende de se ne bomo motili, ako rečemo: de kmetijstvo na celim Avstrijanskim nar menj 500 milijonov gold. potrebuje, de se zamorejo kmetije dostojno obdelovati.

Če tedaj hoče ministerstvo za povzdigo kmetijstva prav skrbeti, mora napraviti, de bojo kmetovavci denar, ki ga za kmetovanje potrebujejo, lahko in z majhnimi obrestmi ali činži na posodo dobivali.

Take naprave so denarnice, iz katerih kmetje na lahko vižo, brez težav in sitnosti, za majhne činže denar na upanje dobivajo, in se posojilnice (Creditanstalten) imenujejo.

Take posojilnice obstojé že po mnogih vunanjih deželah.

Če bi bile na Avstrijanskim že poprej take posojilnice potrebne bile v pomoč kmetijstvu, so zdej v novim času še veliko veliko bolj potrebne.

Gruntno podložitvo je po novih postavah overženo, —

vsak posestnik je svoboden gospodar svoje lastnine, in zna storiti ž njo, kar koli hoče.

Ta velika dobrota pa zna za manjši, menj premožne kmete velika nesreča biti. Če jim denarja zmanjka, bojo prodali letas eno njivo, drugo leto eno senožet, potem en kos gojzda in takó naprej; marsikteriga scer dobriga gospodarja je ta sila k temu prignala, ki si ne vé drugač pomagati, ali de mora za visoke činže denarja na posodo vzeti, ali pa njivo, senožet, gojzd prodati, za ktere mu ta ali uni, ki ima bankovcov dovolj, precej dobro kupšino dobro ponuja. To vabi človeka, ki je v zadrégi, in takó bo šla ena njivica za drugo rakam žvižgat in bogati odèrtniki bojo od léta do léta več zemljiš na se potegnili.

Kam pa to pripelje, nam ni treba dopovedati. Tudi v naših deželah znamo sčasama v tak stan priti, v katerim se znajde Laška dežela (v Lombardii), kjer ni nič kmetov, de bi svoje lastno posestvo imeli, ampak sami koloni, to je, taki ljudje, ki le ptujo zemljo za revne dohodke obdelujejo! Le nekteri so bogati, vse drugo pa beračija.

Zató je treba, de se s takimi dobrotljivimi posojilnicami kmetu in tudi takim poprejšnim grajšakam na pomoč pride, kateri imajo scer grunte, pa so zadolženi ali scer nepremožni, de ne pridejo odertnikom v roke.

Ministerstvo bi z napravo taci posojilnic v vsaki deželi se po pravici dobrotnika skazalo, in posebna skerb prihodnjih deželnih zborov naj bo, de si bojo za vstanovljenje téh naprav na vso moč prizadjali.

(Dalje sledí.)

Kmetijske droblinice.

(Senožeti poživiti, de lepši in več trave rase.) Senožet ali travnik potrebuje kakor njiva pridniga gleštanja. Kdor misli, de naj trava na senožetih rase, kakor je, brez de bi mogel kmetovavec travnik gleštati, je kmečki gospodar, de se ga Bog usmili! Kdor na senožeti ne napeljuje vóde, de korenike zeliš od nje potrebne mokrote ne dobivajo; kdor nasproti premočirnim senožetom ne odpeljuje preobilne mokrote, v kateri se korenike dobre trave utopé, in le kisla trava, bičje in ločje rase, — ta še ne zasluži iména, de je kmetovavec. Kdor scer svojih senožet ne glešta, de kertín ne raztrosi po senožetih, de ne potrese včasih senéniga drobja i. t. d. po njih, je slab gospodar.

Posebno dobro za poživljenje senožet je: mešaniga gnoja (Composterde), ki se napravi iz cestniga blata, gnoja, zemlje in druge soderge, dobro vdela, po senožetih potresti; še bolje je pa mešaniga gnoja s pepélam vred po njih poštopati. Ta mešanica umorí slabo travo in mah, in da dobrim travam moč, de začno veselo rasti. Ob kratkim se takó gleštane senožeti takó na dobro spreobernejo, de bi človek skorej ne verjel, de je to mogoče.

(Nova viša, krompir kuhati.) Krompir večidel proti pomladi ni več takó dober, kakor je poprej bil; to mende tudi od tod pride, kér lupina takó terda postane, de je kuhanje ne more razgnati, de se tedej preveč vodeniga in družiga njegoviga soka zaderží, kar pa storí, de je tak krompir vodén in špehát. Skušnja je tole poterdila: Krompir naj se čisto umije; potem naj se lupina na več krajih po celim krompirju prereže in takó narezani krompir v osoléno vodo položi in potem kuhati da. — Takó kuhani krompir je veliko boljši od navadno kuhaniga. (Gardn. Chr.)

(Kakšno bo letasnje vreme?) Nenavadno gorko vreme, ki ga imamo létas že v začetku sušca, nas mika zvediti: kakšno bo létas vreme, ki je že zdej takó gorko. Noben pameten človek scer ne verjame vremenskim prerokam, vunder so poterdile stare skušnje,